

A magyar Galilei

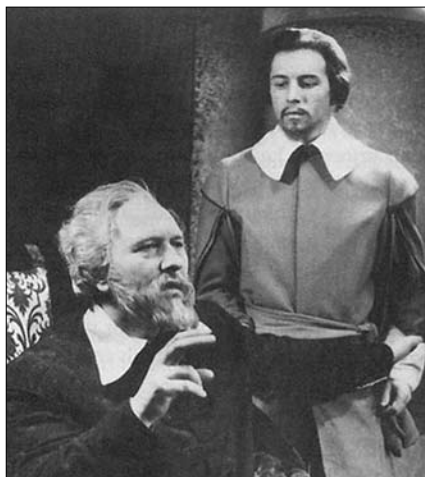
A tudomány történetének egyik legszínesebb, legizgalmasabb alakja Galileo Galilei. Számunkra természetesen csillagászati megfigyelései a legfontosabbak, és épp ezeknek a megfigyeléseknek köszönhető a toszkán tudós a máig tartó világhírt. Bámulatos ügyességgel végezte megfigyeléseit egyszerű távcsöveivel, és bámulatos, ahogyan interpretálta azokat a Sidereus Nunciusban. Csupán néhány hét észlelései szerepelhettek ebben a vékonyka füzetben, amely mégis felforgatta a világot.

Az elmúlt négy évszázadban – a dolog természeténél fogva – nyilvánvalóan sokat változott a Galileiről alkotott kép. Voltak, akik rokonszenveztek Galileivel, és voltak, akik nem szenvedhették a tudós alakját, jelentőségét igyekeztek elbagatellizálni, relativizálni, inkább kevesebb, mint több sikerrel.

Nyilvánvaló, hogy Galilei alakja messze túlnőtt csillagászati és fizikai munkásságán, mára egyfajta jelképpé vált. Különös, hogy a magyarság huszadik századi történelmének is részévé vált az egykor élt itáliai tudós – mégpedig a szó legszorosabb értelmében vett drámai hősként.

A huszadik század egyik legjelentősebb drámaírója volt Németh László (1901–1975), aki az ötvenes években épp Galileiről írt drámát, mégpedig olyan drámát, amely ha nem is csinált történelmet, de annak szerzes részévé vált. A drámát 1952-ben kezdte el írni, a közlés és különösen a színpadi előadás legkisebb reménye nélkül. A koncepciósi perek időszakában írt drámát Galilei „koncepciósi peréről” – az áthallás egyértelmű. A szerző alaposan felkészült Galileiből, egyebek mellett áttanulmányozta terjedelmes levelezését is.

Van olyan politikai helyzet, amikor az ember Holdra juttatása a kérdés, és létezett olyan időszak, amikor a heliocentrikus világkép jelentett ideológiai problémát. Ilyen volt a XVII. század eleje, az ellenreformáció

Bessenyei Ferenc Galilei szerepében, 1956-ban.

A képek forrása: www.bessenyei.hu

fénykora. Ami két emberöltővel korábban nem volt annyira lényeges, az most hirtelen fontossá vált, amit az 1616-os és az 1633-as, Galileivel szemben indított eljárás is bizonyít. Meglehet, Galileinek is óvatosabbnak kellett volna lennie, és valóban csak hipotézisként tálalni a heliocentrikus világméretet. A Galilei-félék azonban már csak ilyenek: fejfelmennek a falnak. És meglehet, az egyháznak se kellett volna tudományos kérdés miatt eljárást indítani a tudós ellen – aki túlságosan sok ellenséget haragított magára éles logikájával és éles nyelvével. Szerencsére elmúltak azok az idők, ma már elképzelhetetlen, hogy csillagászati kérdésekben valakit bíróság elé citáljanak. (Csak mellékesen jegyzem meg, hogy az idő Galileit igazolta.)

Van tehát egy Galileink, a zseniális megfigyelő, aki elsőként észlelte a Hold krátereit, a Jupiter holdjait, majd megfigyelte a Vénusz fázisváltozását, és mindebből azt a következtetést vonta le, hogy igenis, Kopernikusnak van igaza! A tudománytörténet persze megmutatta, hogy sok mindenben nem Galilei

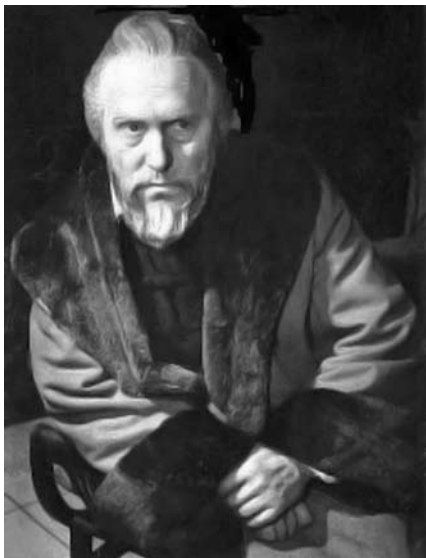
volt az első, azonban amit mondott és ahogy mondta, abban mindenképpen messze megelőzte kortársait. És van egy Galileink, akinek így vagy úgy, de mindezekért vezekelnie kellett. Mindez színpad után kiált!

Németh László drámája végül mégis megjelenhetett, meglepően korán, 1955-ben, a Csillag című folyóiratban. Akkor még a színházi előadásról nem lehetett szó. Arra csak 1956. október 20-án kerülhetett sor, a fokozatos politikai változásoknak is köszönhetően. Nem könnyű mű a Galilei, ez a fajta szellemi kaland nem is való nagy színpadra, ezért aztán a budapesti Katona József Színházban adták elő a darabot. Mégpedig óriási sikerrel. A hosszan tartó ünneplés magát a szerzőt is elgondolkodtatta, hiszen egyértelmű volt, hogy a közönség nem csupán az előadást ünnepli, hanem azt, hogy mindezt egyáltalán elő lehetett adni. Három nappal később kitört a forradalom, a Galilei-előadás fogadtatását a közhangulat egyfajta „indikátoraként” is felfoghatjuk. A szerző a tanai megtagadására kényszerített tudósban saját magát, a perben pedig a koncepciók perkeit ábrázolhatta. A Galileit október 23-án is előadták. Az előadás végén a közönség és a színészek már úgy léphettek ki az utcára, hogy ott zajlott a forradalom.

A Gellért Oszkár által rendezett darabban Galileo Galilei szerepét az akkor 37 esztendőes Bessenyei Ferenc (1919–2004) kapta, aki nagyszerűen oldotta meg a feladatot. A színész kitűnően alakított hősöket, olyan embereket, akik tiszta szívvel hittek igazukban. Játékához csodálatosan mélyen zengő bariton társult, ezt a hangot lehetetlen elfelejteni. (Egyik leghíresebb szerepe a Bánk bán volt, ekként mintázták meg szobrát is a Nemzeti Színház parkjában.)

Néhány évvel később, 1962-ben ismét eljátszhatta Galilei szerepét Bessenyei Ferenc. Ezúttal a Nemzeti Színházban adták elő Bertolt Brecht Galilei élete című drámáját. A színész kis híján visszaadta a szerepet, végül azonban mégis vállalta a feladatot. Brecht művében Galilei tragédiáján keresztül inkább a tudós, a tudomány felelősségét ábrázolja. A Galilei élete közvetlenül a II. világháború kitörése előtt keletkezett, részben annak hatására,

hogy a német Otto Hahn 1938-ban egy kísérlete során uránatommag-hasadást idézett elő. Brecht a háború után – a Japánban bevetett atombombák hatását látva – átírta a darabot, ezt a változatot adták elő a Nemzeti Színházban. A Brecht-előadásnak sokkal kisebb volt a visszhangja, mint a Németh László-féle drámának, igaz, az 1962-es politikai helyzet gyökeresen más volt, mint 1956-ban.

Bessenyei Ferenc ismét Galileiként, 1962-ben. Bertolt Brecht Galilei élete című drámájában

Bessenyei még egyszer eljátszhatta Galileit Németh László darabjában, mégpedig 1987-ben, a Várszínházban. Az igazi előadás azonban, amely a színész pályájának egyik csúcspontját jelenti, az 1956-os volt. A dráma egyik fontos mondata így hangzik: „De azért szívesen vennék egy látszóvet, amellyel olyan századba látni, ahol az igazság meglátásával véget ér a tudós dolga, s az igazságnak, hogy élhessen, nem kell hazudnia.”

Galileo Galilei születésének 450. évfordulóján emlékezzünk a tíz évvel ezelőtt elhunyt Bessenyei Ferencre, a nagyszerű színészre is, akinél hitelesebb Galileit nehezen lehet elképzelni.

Mizser Attila